

## 34 BORTNYIK SÁNDOR (1893-1976)

### MA ALBUM, 1921

4 füzetenlen, kettéhajtott ív, közös borítóban,  
6 kompozícióval, Kassák Lajos előszavával

Sablony nyomtatás (pochoir), tempera, papír  
borító mérete: 325x248 mm  
lapméret: 305x236 mm  
utolsó lapon: No. 18. aláírva ceruzával: Bortnyik Sándor

Kikiáltási ár: 14 000 000 Ft / 46 667 EUR

#### KIÁLLÍTVA ÉS REPRODUKÁLVA:

- Nyolcak és aktivisták. Magyar Nemzeti Galéria, 1981., katalógus: 20-25.
- Wechselwirkungen. Ungarische Avantgarde in der Weimarer Republik. Kassel, 1986., reprodukálva: F 16, 207, 222-225
- Standing in the Tempest. Painters of the Hungarian Avant-Garde 1908-1930. Sta Barbara Museum of Art, California, 1991., katalógus: 16-18., reprodukálva: 136.
- Bortnyik a grafikus és könyvművész. Petőfi Irodalmi Múzeum, 1993., katalógus: 99
- Lajos Kassák y la vanguardia Húngara IVAM Centre Julio González, Valencia, 1999., reprodukálva: 135-137.
- Der neue Adam und die neue Eva. Kunst der Ungarischen Moderne. Stadtische Galerie Bietigheim-Bissingen, 2005., katalógus: 12-14., reprodukálva: 128-129.

#### REPRODUKÁLVA:

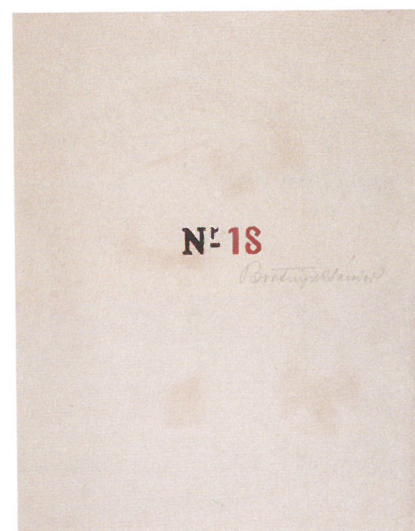
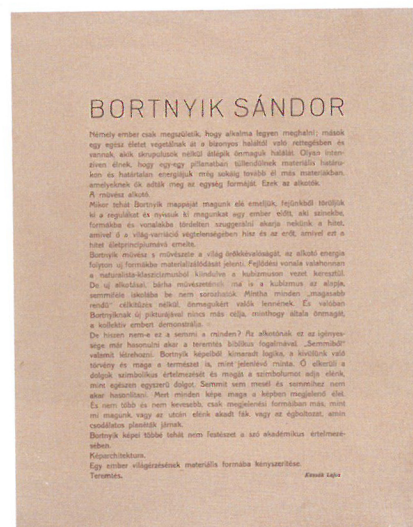
- Szabó Júlia: A magyar aktivizmus művészete 1915-1927. Budapest, 1981. XV.
- Kieselbach Tamás (Szerk.): Modern magyar festészet 1919-1964. Budapest, 2004. 86. 52-57.

### A MA-ALBUM SZÜLETÉSE

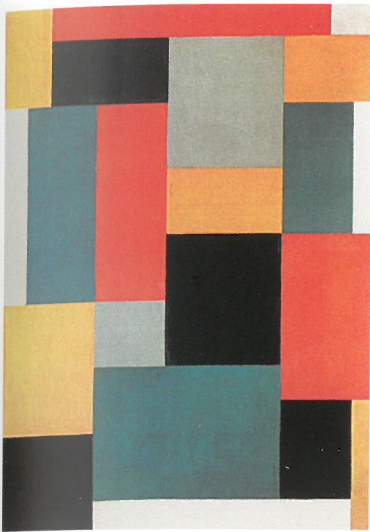
A modern magyar művészet történetének kiemelkedő, és nemzetközileg talán legismertebb fejezete a Kassák Lajos MA folyóirata köré tömörülő aktivisták munkássága. A MA 1916-1919-ig Budapesten jelent meg, könyvkiadással is foglalkozott és saját kiállító helyiséget működtetett. 1918-tól a fiatal Bortnyik Sándor is a munkatársak közé tartozott, aki itt ért művésszé. 1920-ban az aktivisták többsége, így ő is emigrációba kényszerült, és kezdetben Bécsben élt.

A Ma-album elkészülésének idejéről pontosan értesülünk a MA hirdetéseiből: „Bortnyik Sándor 6 színes metszete modern kiállítású album alakjában a napokban megjelenik.” (1921. február 15); „Bortnyik Sándor: 6 színes metszet, album alakban. 25 számozott példány”

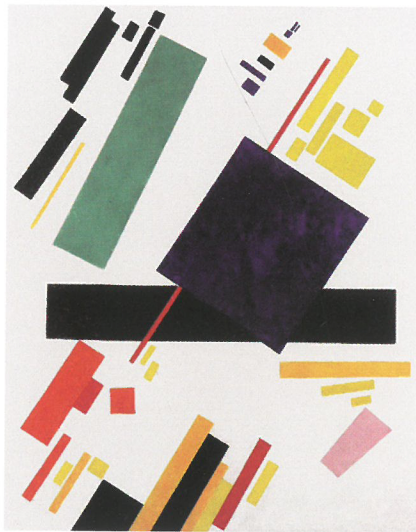
(1921. március 15). A lap 1921. augusztus 1-i száma már arról adott hírt, hogy az albumok elkelték. Fennmaradtak Bortnyik levelei Hevesy Ivánhoz, melyek első kézből tudósítják az album születéséről a MA volt kritikussát, aki ekkor Budapesten működik. „Legújabbban csináltam két és háromszínnymású metszeteket, ezekből egy albumot akarok kiadni hat metszettel [...] Magam készíték tempera festéket, színei sokkal kellemesebbek, tisztábbak [...] mint az olaj. Hat képem van eddig készen, amit eredménynek mondhatok [...] Tulajdonképpen nincs témájuk, aminthogy nem is lehet, mégis miután asszociálnak bizonyos természeti motívumokat, a szem bekapcsolódhat ezekben. Ezt is megkötöttségnek érzem, s most innen igyekszem kiindulni, s még jobban feloldani a formákat. Ezt nehogy úgy értse, mintha kimondottan expresszionista absztrakt képeket



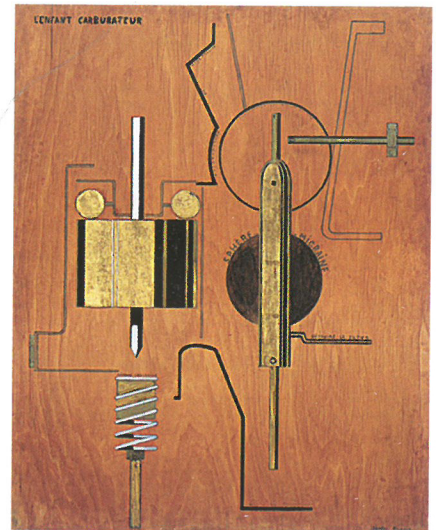




Theo van Doesburg: Composition XX, 1911  
Museo Thyssen-Bornemisza, Madrid



Kazimir Malevics: Szuprematista kép, 1916  
Stedelijk Museum, Amsterdam



Francis Picabia: L'enfant carburateur, 1919  
Solomon R. Guggenheim Museum, New York

akarnék festeni [...] az expresszionizmust már nem tartom tovább fejleszhetőnek [...] Ha más eredményt nem is értem el, annyi mindenesetre bizonyos, hogy ezek már nem annyira spekulatívok, sokkal ösztönösebbek, mélyebbek, szóval nem szárazak, mint amilyeneknek most otthon festett képeimet érzem" (1920. november 19. Magyar Tudományos Akadémia Kézirattára). Májusban Bortnyik két példányt küld Hevesynek, azzal a kéréssel, hogy segítsen eladni őket. Az erről szóló levél segít elosztatni a félreértést, amit a „metszet” kifejezés okozhat: „Hat színes dolog, majdnem eredetinek lehet venni, mindegyik kézzel-csinált kép.” Ez a mondat árulja el, amit későbbi források is megerősítenek, hogy a barnás merített papíron látható színes képek sablonfestéssel készültek. (1921. május 9. MTA Kézirattár). Bortnyik arra kéri barátját, írjon az albumról a Nyugatban. Hevesy ezt meg is teszi, erősen kritizálva Bortnyik munkáját. A Nyugat a festő választását is leközi (Két levél az új festészetéről. Nyugat. 1921. 16. szám). Teljesül Bortnyik kívánsága, aki nagyon szeretné, hogy neve ne merüljön feledésbe, míg külföldön tartózkodik.

## EGY EGYEDÜLÁLLÓ MŰFAJRÓL

Bortnyik igen mives munkája a sablonnyomás eljárásával készült,

mely viszonylag kevésbé ismert, a sokszorosítás és egyediség határán álló technika. Nyomatnak hívják, de ez az elnevezés félrevezető, hiszen a képek ez esetben kivágott papírsablon segítségével, többszörösen ismételt példányban készülnek ugyan, de darabonként kézzel festve.

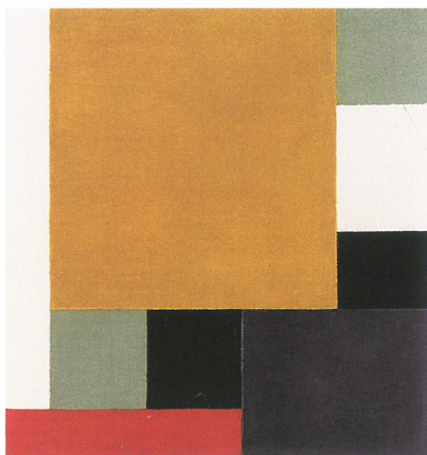
A francia elnevezés, a pochoir is elterjedt. Előfordul, hogy a papírlapra a kompozíció keretét vagy fő vonalait nyomdai eljárással halványan rányomatják, hogy a sablonok illesztését megkönnyítsék – innen a 'nyomat' a szóösszetételben. Bortnyik nem leplezi, sőt hangsúlyozza, hogy grafikát készít, formái a szabadon hagyott papírfelületen lebegnek, a papírnás színe és gazdag faktúrája fontos része az összehatásnak. Nemcsak a színes, geometrikus formák, hanem a papírfelület negatív formái is alakítják a kép ritmusát. A grafika sajátosága a sorozat jelleg is. Bortnyik így többféle művészi problémát jár körül, eltérő képépítés módokkal kísérletezik. A vertikális és horizontális téglalapok és kör egyensúlya, egymáshoz illesztése nyugalmat sugall. A diagonálisok és fedések mozgás érzetét keltik. Játékosak, és figurális asszociációkat – hullámok, kerek, betűk, tengelyek – idéznek a mechanikus elemek. Az egységes technika, az eleven színek, a lapozás folyamata

viszont összekapcsolja, egy alkotófolyamat részeként mutatja be az egyes kompozíciókat.

Bortnyik jogosan jegyzi meg, hogy voltaképpen hat önálló kompozícióról van szó, melyeknek feltűnő festői kvalitásaik vannak.

A geometrikus formák kis szabálytalanságai teret engednek az anyag játékoskának. A színvilág nem behízselgő, erőteljes és fanyar hatások jellemzik a kék és a bíbor, a sárga és a zöld, a kék-piros-sárga ütközését. Bortnyik képei szintetizálják mindazt, ami a MA látókörébe bekerül a bécsi periódusban. A művész meglepő frissességgel reagál az új európai művészeti jelenségekre. Szinte előzmények nélkül jelenik meg a MA 1920. november 1-i számában absztrakt fametszete. Már ugyanakkor említést tesz egy levélben Hevesynek az album tervéről. Ezidőtájt, a MA orosz estélyén ismeri meg társaival együtt Malevics és Rodcsenko művészetét. Inspirációjának a forrásai az orosz szuprematizmuson kívül a nemzetközi dada és a holland De Stijl csoport. A MA-ban közölt Bortnyik művekkel egyidejűleg először a Berlinben élő Moholy-Nagy László hasonló szellemű munkái és Kurt Schwitters képei jelennek meg, és később feltűnik a nemzetközi színtér többi szereplője, akik minden bizonnyal lökést adtak a MA új tájékozódásának: Theo van Doesburg, Huszár Vilmos, Francis





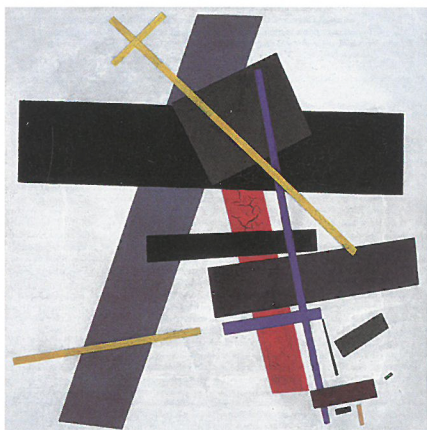
Theo van Doesburg: Composition XXII, 1920-1922  
Stedelijk Museum, Amsterdam

**Picabia, Ivan Punyi.**

**Az új művészi problémák egyéni feldolgozása nem mechanikus átvétel, hanem együttgondolkodásra, párhuzamos utakra vall.**

A MA-album rokonai a festmények és a grafikai mappák mellett a művész-könyvek, amelyeknek kiemelkedő jelentősége van az orosz avantgárdban. A primitívek, a kubofuturisták, majd a szuprematisták által illusztrált könyvek litográfiával vagy kollázzsal készültek. Funkciójában lényegi hasonlóság fűzi a MA-albumot Malevics *Szuprematista kiáltvány*. 34 rajz címmel 1920-ban megjelent füzetéhez. Mindkettő szövegben és képben megfogalmazott művészeti programot tartalmaz, melyben az

Kazimir Malevics: Szuprematista kép, 1915-1916  
Tretjakov-képtár, Moszkva



absztrakció mint világmodell jelenik meg. Míg Malevics fekete-fehér rajzai analitikus jellegűek, az új képi világ elemeit szemléltető formai képletek, Bortnyik munkái zárt kompozíciók, önálló művek.

## A MAGYAR AVANTGÁRD KULCSMŰVE

**Bortnyik Sándor MA-albuma a magyar avantgárd történetének fontos állomása. Első lapján, Kassák bevezetőjében jelenik meg először a képarchitektúra kifejezés. Kassáknak ez a szóleleménye nemcsak egy műtípust jelöl, hanem a MA folyóirat művészeinek az 1920-as évek elején kikristályosodott, a nemzetközi konstruktivista mozgalomhoz közeledő ars poetica-ját sűríti magába. Bortnyik volt az első, aki megtalálta a formát a csoport útkeresésének kifejezésére. Kassák linóleummetszetben kivitelezte saját képarchitektúra-változatait, erről a MA 1921. szeptember 15-i száma ad hírt először, a Kassák. *Képarchitektúra. Tanulmány 7 linóleummetszettel* című munka megjelenéséről tájékoztatva. Bár eredetileg 25 példányban készült a MA-album, ma ezekből igen kevés ismert. Az utóbbi évek kiállításain három közgyűjtemény példányai szerepeltek (Országos Széchényi Könyvtár, Budapest; Janus Pannonius Múzeum, Pécs; Cabinet des estampes du Musée d'art et d'histoire, Genf), melyek egyike sem képviseli azonban az eredeti, teljesen érintetlen állapotot. Ezért igen örvendetes egy füzetlen, borítóval, szöveggel együtt fennmaradt példány felbukkanása. A Ma-album fontosságát és ritkaságát bizonyítja, hogy a Gmurzynska Galéria kiadta szitanyomatos, mappá formájú (azaz szabad lapokból álló) átdolgozását, amely még a művész életében, az ő aláírásával jelent meg 1970-ben. A MA-album sokáig egy-egy könyvtár, magánygyűjtemény féltett kincseként bújtt meg. Akkor kezdődött el a diadalútja, mikor 1979-ben a 25. számozott példány a Janus Pannonius Múzeum tulajdonába került. Azóta nélkülözhetetlen darabja a nagy magyar és nemzetközi avantgárd kiállításoknak.**